

Катерина О. Соловчук
**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ**

У статті систематизовано теоретичні і методологічні підходи до управління інвестиційним забезпеченням інноваційного розвитку АПК. Досліджено параметри системи інвестиційного забезпечення інновацій на підприємствах АПК, проаналізовано економічні механізми розвитку інноваційної діяльності в АПК. Запропоновано підходи до розробки комплексної програми по залученню інвестицій в агропромисловий комплекс.

Ключові слова: агропромисловий комплекс; інновації; інвестиції; ефективність; державне регулювання.

Рис. 2. Табл. 1. Літ. 14.

Екатерина О. Соловчук
**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННО-
ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В АГРАРНОЙ СФЕРЕ**

В статье систематизированы теоретические и методологические подходы к управлению инвестиционным обеспечением инновационного развития АПК. Исследованы параметры системы инвестиционного обеспечения инноваций на предприятиях АПК, проанализированы экономические механизмы развития инновационной деятельности в АПК. Предложены подходы к разработке комплексной программы по привлечению инвестиций в агропромышленный комплекс.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс; инновации; инвестиции; эффективность; государственное регулирование.

Kateryna O. Solovchuk¹
**DEVELOPMENT PROSPECTS FOR INNOVATIVE & INVESTMENT
PROCESSES IN THE AGRARIAN SECTOR**

The article systematizes the theoretical and methodological approaches to investment support management within the innovative development of agroindustrial sector. Parameters of the investment support system for innovations at agrarian enterprises are studied, the economic mechanisms of innovative activity development in the agrarian sector are analyzed. The approaches to the development of a complex program on investments attraction into the agroindustrial complex are suggested.

Keywords: agroindustrial complex; innovations; investments; efficiency; state regulation.

Постановка проблеми. У сучасних умовах в Україні йде процес модернізації економіки. Однак останнім часом намітилася тенденція, пов'язана з великим розривом у соціально-економічному розвитку між агропромисловим комплексом та іншими галузями. У зв'язку з цим, однією з найбільш актуальних проблем агропромислового комплексу є модернізація інноваційної та інвестиційної політики, створення сприятливого інвестиційного клімату, активізація інноваційної й інвестиційної діяльності всіх господарюючих суб'єктів.

Аналіз останніх публікацій. Головні принципи інноваційної науки, у тому числі стосовно підприємств АПК, висвітлено в працях відомих закордонних і вітчизняних фахівців. У числі перших – Л. Водачек [1], Б. Санто [8], Б. Твісс

¹ National Academy of Management, Kyiv, Ukraine.

[10], Р. Фостер [13], Й. Шумпетер [14] та ін. Серед вітчизняних слід відзначити О. Громова [2], В. Губенко [3], О. Жидяк [4], О. Ляшенка [6], В. Смолинського [9], Т. Уманець [11], В. Федоренко [12] та ін.

Метою дослідження є визначення ролі інновацій та інвестицій в економіці агропромислового комплексу, включаючи виявлення його потенціалу і точок росту.

Основні результати дослідження. В АПК можна виділити 4 основні напрямки інновацій: селекційно-генетичні, виробничо-технологічні, організаційно-управлінські та економіко-соціоекологічні [4, 266–267].

Економічний механізм розвитку інноваційної діяльності в АПК включає:

- стратегічне управління інноваціями, спрямоване на розробку заходів, програм, проектів досягнення намічених цілей, виходячи з потенціалу НДДКР, виробничого потенціалу підприємств, зовнішніх і внутрішніх факторів, потреб споживачів у нововведеннях;
- планування інновацій, що включає інструментарій, правила, інформацію і процеси, спрямовані на досягнення кінцевих цілей;
- підтримку і стимулювання інноваційної підприємницької діяльності;
- систему фінансування інноваційних процесів, що включає багатоканальні джерела надходження фінансових ресурсів, принципи вкладення акумульованих коштів, механізм контролю за використанням інвестицій, їх зворотність і оцінку ефективності інноваційно-інвестиційних проектів;
- оподаткування організацій, що розробляють і освоюють нововведення, страхування інноваційних ризиків;
- стратегічний і тактичний інноваційний маркетинг, спрямований на підтримку конкурентоспроможності суб'єкта господарювання і освоєння нових ринків збуту;
- ціноутворення на інноваційну продукцію (роботи, послуги).

Складність агропромислового виробництва і його специфіка визначають своєрідність підходів і методів управління інноваційною діяльністю, сполучення різних типів інновацій, посилення ролі держави в стимулюванні інновацій. Варто підкреслити, що особливості сільськогосподарського виробництва характеризуються високим рівнем ризиків інноваційних процесів. Ризик фінансування науково-виробничих результатів, ризик часового розриву між витратами і результатами, невизначеність попиту на інноваційну продукцію не зацікавлюють приватних інвесторів вкладати капітал у розвиток сільського господарства.

Поліструктурність системи інвестиційного забезпечення інновацій в АПК заснована на взаємопереплетеннях різнорівневих систем і підсистем. Емерджентність системи виражається у взаємному впливі змін елементів системи. На нашу думку, система інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємства АПК являє собою сукупність пов'язаних між собою центрів відповідальності інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку інтегруючої фінансово-промислової групи і вхідних у неї агропромислових підприємств, які відтворюють оптимальні інвестиційні грошові потоки, спрямовані на реалізацію інновацій і здійснюють генеручий синергетичний ефект [9, 287–288].

Інвестиційне забезпечення підприємства АПК можна визначити як створення деяким суб'єктом АПК у рамках його інвестиційної діяльності сприятливих і усунення несприятливих причин і факторів реалізації в господарському комплексі АПК інвестиційного процесу і його елементів, у тому числі об'єкта і джерела інвестицій, в інвестиційному середовищі, що сформувалося при існуючому інвестиційному кліматі і діючих інвестиційних ризиках. При цьому інвестиції господарюючого суб'єкта АПК можуть бути спрямовані як у неінноваційну, так і в інноваційну діяльність. У другому випадку виникає інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємства АПК, а формами інвестиційного забезпечення цього розвитку виступають конкретні форми інвестиційного забезпечення кожного з елементів структури інвестиції підприємства АПК.

Мова йде про підібраний інноваційний об'єкт інвестицій підприємства АПК у вигляді, у першу чергу, інноваційного об'єкта реальних інвестицій, про інноваційно організований суб'єкт інвестицій у формі належним чином структурованої організації, саме підприємство АПК, про інноваційне джерело фінансування інвестицій в інновації підприємства АПК, що в сукупності інвестиційно забезпечує інноваційний процес підприємства АПК через взаємодію між об'єктом, суб'єктом і джерелом та породжує зв'язки, що розвиваються.

Аналіз сучасних тенденцій розвитку світового агропромислового виробництва дозволяє зробити висновок, що сутністю АПК є інтеграція взаємозалежних видів і підвидів економічної діяльності в галузях сільськогосподарського і промислового виробництва, пов'язаних між собою технічно, технологічно, економічно, фінансово й організаційно на основі державної, приватної і змішаної форм власності різного територіального розміщення в інтересах випуску на інноваційному обладнанні суспільно необхідного інноваційного кінцевого продукту за мінімальних витрат і максимальних фінансових результатів.

Тоді формами АПК будуть різним чином структуровані господарюючі суб'єкти, такі як агропромислове підприємство, агропромисловий комбінат, агропромислове об'єднання, корпорація АПК, холдинг АПК і фінансово-промислова група АПК. Наприклад, агропромислове підприємство поєднує виробництво і реалізацію сільськогосподарської і промислової продукції в рамках одного господарюючого суб'єкта. У свою чергу, фінансово-промислова група включає у свій склад не тільки сільськогосподарські, промислові, торговельні і транспортні компанії, але й кредитні, фінансові, страхові й інші організації.

На наш погляд, розробка і впровадження інновацій є основою економічного зростання світового АПК у цілому. Основні напрямки його інноваційного розвитку представлено на рис. 1.

Аналіз світової практики функціонування АПК показує, що важливою умовою інноваційного розвитку є формування міжнародного ринку інноваційних технологій в АПК, що забезпечує прискорення інноваційних процесів, про що свідчить досвід найбільш розвинених країн.

При формуванні стратегії інноваційної діяльності принципово важливим є вибір визначального вектора державної політики. За кордоном склалися і

реалізуються різні стратегії, організаційно-економічні елементи, які формують і стимулюють інноваційну політику держави (табл. 1).

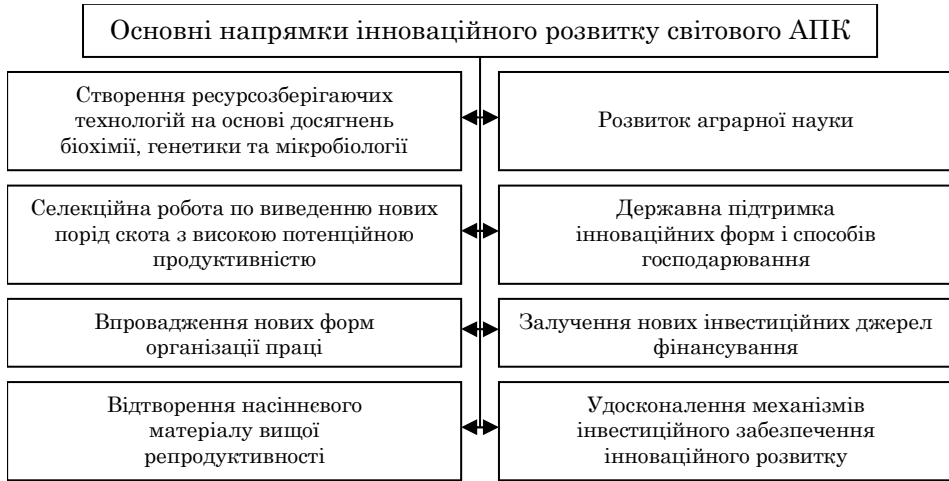

Рис. 1. Основні напрямки інноваційного розвитку світового АПК, авторська розробка

Найбільшого поширення за кордоном одержала державна політика, яка базується на механізмах фінансової підтримки НДДКР (державою, інвестиційними фондами, бізнесом тощо), а також на формах права на об'єкти інтелектуальної власності.

Особливість американської структури управління НТП – тісна взаємодія держави і приватного бізнесу, значна частина змішаних організацій фінансується з державних і приватних джерел. У США держава робить значний внесок у розвиток аграрної науки – близько 1 млрд дол. США на рік. Ці кошти складаються із коштів федерального бюджету (менше половини) і коштів бюджетів штатів.

Найбільш активну роль в інноваційному стрибку індустріально розвинених країн грає внутрішньофірмова наука, інтегрована в реальний сектор економіки. У таких країнах ЄС, як Велика Британія, Франція, Чехія, Австрія, Бельгія і Німеччина, на її частку доводиться 62–70% загальних витрат на науку, у США – 70%, Китаї – 71%, Швеції, Японії та Ізраїлі – 75–77% [5, 26–28]. Дослідження ефективно поєднуються з аутсорсингом послуг наукових центрів і університетів. Такий розподіл дослідницьких зусиль дозволяє фірмам розвивати власний інноваційний потенціал, залишаючись при цьому в центрі потоків науково-технічної інформації.

В основі всіх процесів управління науково-інноваційною діяльністю (НІД) лежить планування, хоча воно носить обмежений характер і нерозривно пов'язане з фінансуванням (бюджетуванням) або здійснюється паралельно. Набір методів і засобів державної політики, спрямованих на розвиток інноваційної активності, досить широкий, хоча її варіанти, рушійні сили і організаційні рішення в різних країнах мають свої особливості. У більшості країн

здійснюється планування науково-технічної діяльності, спрямоване на усунення ризику дублювання робіт, урахування довгострокових міждисциплінарних досліджень, установлення деякого абсолютного рівня обсягів фінансування НДДКР із суспільних фондів (бюджету).

Таблиця 1. Стратегії державної інноваційної політики за кордоном [12]

Напрямки інноваційної політики	Основні організаційно-економічні елементи	Країни
Формування національної інноваційної системи	Реструктуризація держсектора науки.	Болгарія, Польща, Литва
	Інтеграція науки і освіти.	Латвія, Естонія, Чеська Республіка
	Залучення малого і середнього бізнесу в інноваційну діяльність.	Румунія, Чеська Республіка, Словаччина, Латвія, Естонія, Туреччина, Чилі
	Визначення пріоритетних експортних напрямків в галузі високих технологій.	Чеська Республіка, Румунія, Чилі, Туреччина
Оптимізація структури національної інноваційної системи	Адаптація державної системи управління і планування до особливостей інноваційної системи.	Японія, Норвегія, Індія, Чилі
	Оптимізація державного фінансування науки й інноваційної сфери.	США, Франція, Велика Британія, Данія, Норвегія, Швеція, Австралія
	Розвиток фундаментальних досліджень.	Велика Британія, Швеція, Словенія
Стимулювання інноваційної кооперації бізнесу й науки (університетів)	Стимулювання зближення корпорацій, бізнесу і наукового сектора (університетів).	США, Фінляндія
	Великі державні вкладення в науку та інноваційну сферу, залучення національного приватного капіталу.	Ізраїль, Фінляндія
	Стимулювання інноваційної активності приватного сектора із залученням іноземних капіталів в інноваційну сферу.	Велика Британія, Ірландія, Китай, П. Корея, Малайзія, Індія, Ізраїль
	Стимулювання інноваційної ініціативи наукового сектора.	Німеччина, Японія, Нова Зеландія, Данія
	Стимулювання ініціатив регіонів.	Франція, Німеччина, Фінляндія
Налагодження внутрішніх інноваційних мереж	Створення особливих умов для утворення зв'язків в інноваційній сфері.	США, Норвегія, Ірландія

Одним з напрямків підвищення ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності в АПК може стати розробка комплексної програми по залученню інвестицій в агропромисловий комплекс як основа модернізації інвестиційної політики (рис. 2).

Дана модель повинна містити у собі 3 основних складові: інвестиційна привабливість, управління інвестиційним процесом, заходи з поліпшення інвестиційного клімату. Кожен з представлених елементів має свій алгоритм по залученню інвестицій в АПК.

Рис. 2. Макет комплексної програми по залученню інвестицій, авторська розробка

Комплексна програма по залученню інвестицій дозволить, насамперед, зрозуміти ситуацію з поточною інвестиційною діяльністю в регіоні або підгалузі АПК, оцінити інвестиційний потенціал, а також розробити план заходів з формування інфраструктури підтримки інвестиційної діяльності і організації залучення інвестиційних ресурсів.

У рамках діагностики соціально-економічного розвитку необхідно провести оцінку економіко-географічного положення, просторової організації населення і господарства, розглянути основні тенденції розвитку регіону, провести аналіз зовнішнього середовища підгалузі.

Розділи програми повинні визначати перспективні напрямки вкладення інвестицій в економіку регіону або підгалузі АПК, а також включати оцінку перспективних з погляду інвестування галузей і секторів економіки.

Новим важливим блоком програми повинен бути розділ, присвячений відбору та ініціюванню інвестиційних проектів у перспективних секторах агропромислового комплексу разом із застосовуваними інноваційними інструментами. У даному розділі необхідно провести аналіз ринкових можливостей підгалузі, здійснити відбір існуючих інвестиційних проектів і провести оцінку їх ефективності, а також розробити нові бізнеси-проекти.

Одним з основних відмінностей комплексної програми по залученню інвестицій повинно стати серйозне опрацювання блоку по роботі з цільовими інвесторами. Крім того, необхідно розробити можливі схеми фінансування інвестиційних проектів і підготувати пропозиції по підвищенню частки державної участі в них, у тому числі через механізм державно-приватного партнерства.

Інституціональні заходи щодо поліпшення інвестиційної діяльності припускають створення інфраструктури підтримки інвестиційної активності. Зокрема, повинні бути створені:

- агентство інвестиційного розвитку;
- регіональний інвестиційний і венчурний фонд;
- система супроводу інвестиційних проектів;
- PR-служба інвестиційної спрямованості.

Заключним етапом програми є розробка заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату конкретного регіону або підгалузі АПК.

Вирішення завдань, які стоять перед АПК, можливе тільки в руслі інноваційного розвитку. До основних напрямків інноваційної політики належать: забезпечення правового регулювання інноваційного розвитку і захисту інтересів його учасників; здійснення прямої і непрямой підтримки створення і освоєння інновацій; визначення і реалізація пріоритетного розвитку; розвиток ефективних форм партнерства й кооперації, формування організаційно-економічних структур; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності для АПК; пріоритетний розвиток матеріально-технічної бази АПК; розвиток міжнародного співробітництва в галузі інновацій.

Висновки. Таким чином, основними факторами, що стримують розвиток інноваційних процесів в АПК, є:

- диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію;
- посилення монополізації АПК і криміналізація торговельних ринків;
- дефіцит кваліфікованих робочих кадрів, керівників і фахівців;
- слабке управління НТП, відсутність тісної взаємодії держави і приватного бізнесу. Різке зниження витрат на аграрну науку, непідготовленість кадрів, низька маркетингова робота, низький рівень платоспроможного попиту на інноваційну продукцію;
- різке зниження фінансування заходів з освоєння науково-технічних досягнень у виробництві і відповідних інноваційних програмах;
- відсутність системи стимулювання розвитку інноваційного процесу в АПК тощо.

Одним з пріоритетів науково-технічної та інноваційної політики в АПК повинна стати державна підтримка фундаментальної і прикладної наук з орієнтацією на впровадження наукових розробок у сільгоспвиробництві.

Для підвищення інноваційної активності суб'єктів АПК і інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва необхідні консолідовані зусилля з боку як загальнодержавних, так і регіональних органів влади і аграрного бізнесу, спрямовані на формування інноваційної інфраструктури.

Розробка комплексної програми по залученню інвестицій дасть можливість поліпшити інвестиційний клімат інноваційного регіону або підгалузі АПК, провести селекцію наявних інвестиційних проектів і ініціювати нові проекти з високим рівнем комерційної ефективності, залучити необхідні інвестиційні ресурси в агропромисловий комплекс.

Перспективи подальших досліджень мають бути спрямовані на визначення впливу інвестиційних чинників на розвиток інновацій в агропромисловому комплексі України, а також виявлення найбільш адекватних моделей удоско-

налення механізму державного регулювання і підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності в АПК.

1. *Водачек Л., Водачкова О.* Стратегия управления инновациями на предприятии. – М.: Экономика, 1989. – 167 с.
2. *Громов О.* Сутність інновацій та розвиток інноваційної діяльності аграрних підприємств // Таврійський науковий вісник. – 2010. – Вип. 69. – С. 231–236.
3. *Губенко В.І.* Інноваційна модель управління аграрним підприємством // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи». – Харків, 2013. – С. 260–263.
4. *Жидяк О.Р.* Сучасні проблеми інноваційного розвитку в аграрній сфері // Науковий вісник. – Серія: Економічні науки. – Львів, 2011. – С. 265–268.
5. *Инновационное развитие – основа модернизации экономики России: национальный доклад.* – М.: ИМЭМО РАН, ГУ-ВШЭ, 2008. – 168 с.
6. *Ляшенко О.А.* Інноваційно-інвестиційне проектування органічного виробництва аграрної продукції // Наукові праці. – Серія: Економічні науки. – Полтава, 2012. – С. 102–107.
7. *Перспективи інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного сектору України в сучасних умовах // Шляхи відродження галузей льонарства і коноплярства та підвищення ефективності їх наукового забезпечення.* – Суми, 2012. – С. 238–241.
8. *Санто Б.* Инновация как средство экономического развития / Пер. с венг.; Общ. ред. и вступ. ст. Б.В. Сазонова. – М.: Прогресс, 1990. – 295 с.
9. *Смолінський В.Б.* Проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки // Науковий вісник. – Вип. 21.2. – Львів, 2011. – С. 286–290.
10. *Тавис Б.* Управление научно-техническими нововведениями / Пер. с англ. – М.: Экономика, 1989. – 271 с.
11. *Уманець Т.В.* Сучасні шляхи залучення інвестицій в аграрний сектор України // Формування ринкової економіки. – К., 2011. – Ч. 2: Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи. – С. 14–22.
12. *Федоренко В.Ф.* Инновации обеспечат значительный прирост аграрного производства // Информ. бюл.– 2010.– №4. – С. 45–48.
13. *Фостер Р.* Обновление производства: атакующие выигрывают / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1987. – 272 с.
14. *Шумпетер Й.* Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – 462 с.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2015.